

06.01.2022

Fjernlån mellom folkebibliotek - statistikk og evaluering

Digitalt møte med Nasjonalbiblioteket 6. januar 2022

Tilstede: Svein Arne Tinnesand (NB), Erlend Raa (NB), Jannicke Røed (NB), Helen Sakrihei (NB), Arnhild Tveikra (Trøndelag), Åse Haugeland (Agder), Kari Skibenes (Vestland), Anita Hvarnes Evensen (vestfold og Telemark), Trygve Kikut (Vestfold og Telemark), Tanmayo Olsen (Troms og Finnmark), og Britt Ellingsdalen (Rogaland, ref)

Bakgrunn

Fylkesbiblioteksjefenes arbeidsutvalg nedsatte april 2021 en arbeidsgruppe for fjernlånsstatstikk.

Gruppen utarbeidet et notat om måling og evaluering av fjernlån ([Fjernlånsstatistikk notat juni 2021](#)).

Notatet ble oversendt Nasjonalbiblioteket 2. august 2021

Avgrensinger

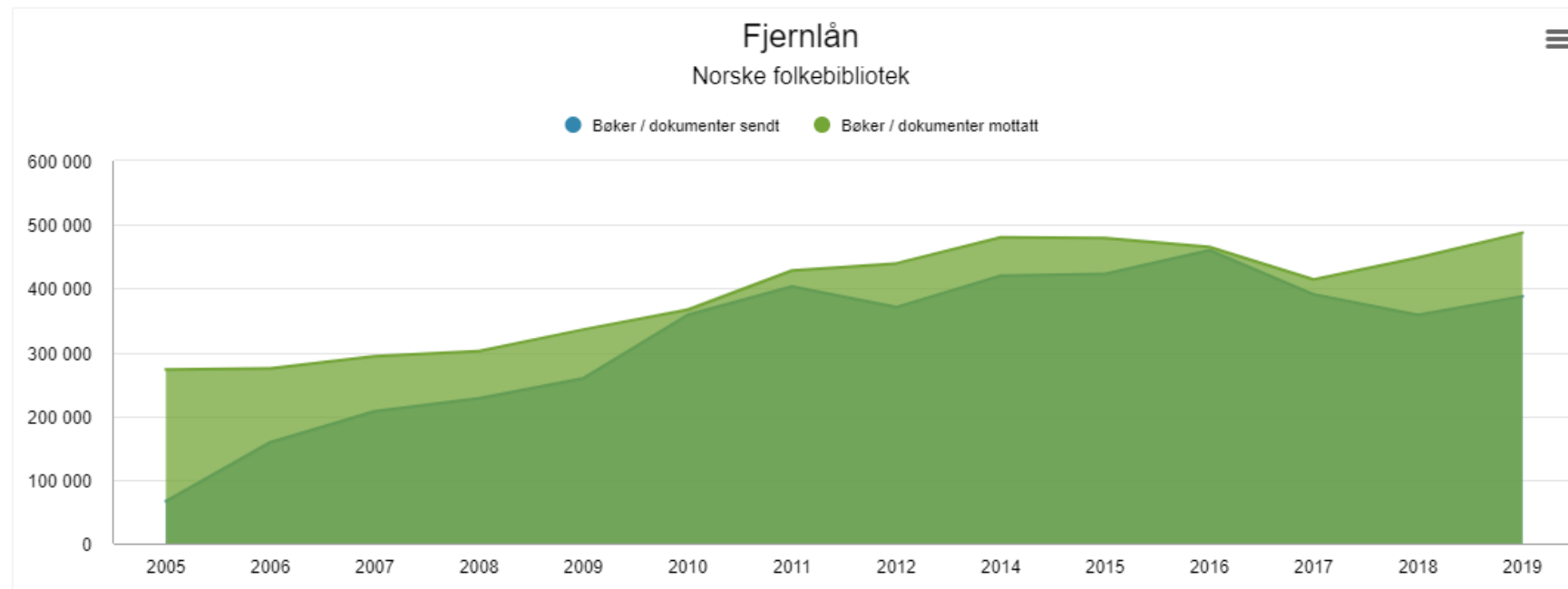
- Vi har i notatet konsentrert oss om **fjernlån mellom folkebibliotek**.
- Fjernlån fra fag- til folkebibliotek drøftes ikke i dette notatet. Dette er en egen og mer kompleks problemstilling enn fjernlån mellom folkebibliotek, som stort sett styres av tre enkle faktorer: etterspørsel, lokale bokbudsjetter og bibliotektransport.
- Tall, tabeller og grafer i dette notatet er hentet fra <https://bibstat.no/>, som igjen henter tall fra den årlige rapporteringen til Nasjonalbiblioteket.

Innhold

1. Hva vet vi om fjernlån mellom folkebibliotek i dag?
2. Hva mer trenger vi å vite for å kunne gjøre relevante kost/nytte-analyser av fjernlånet?
3. Hvordan får vi tak i de tallene vi trenger for å evaluere fjernlånet?

Hva vet vi om fjernlånet i dag?

- **Det viktigste vi vet om fjernlånet i Norge i dag, er at det har steget kraftig siden 2005.**
- Fra 2005 til 2019 har det totale fjernlånet i folkebiblioteksektoren gradvis steget fra rett under 300 000 per år til rett under 500 000 per år.
- I 2008 utgjorde fjernlånet 2% av det totale utlånet av bøker (førstegangslån), i 2019 utgjorde fjernlånet 4% av det totale utlånet av bøker.
- Fjernlånet har steget samtidig som det øvrige utlånet har sunket.

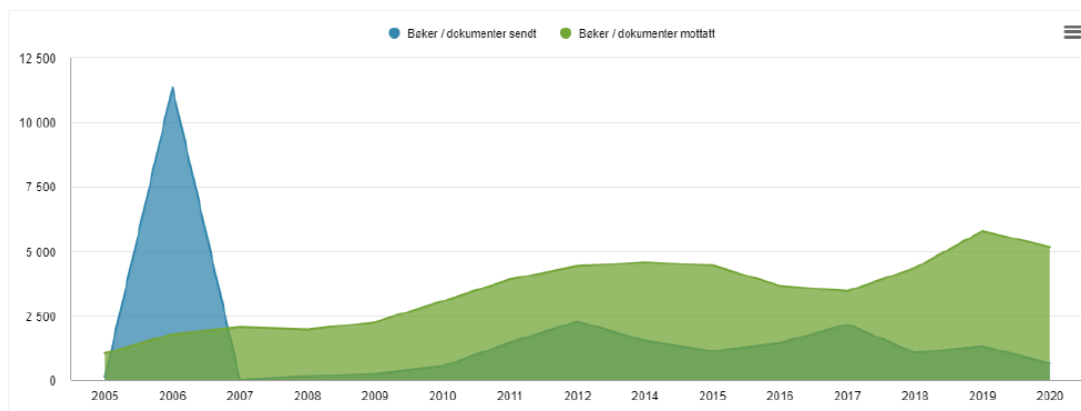

Ytere og nytere

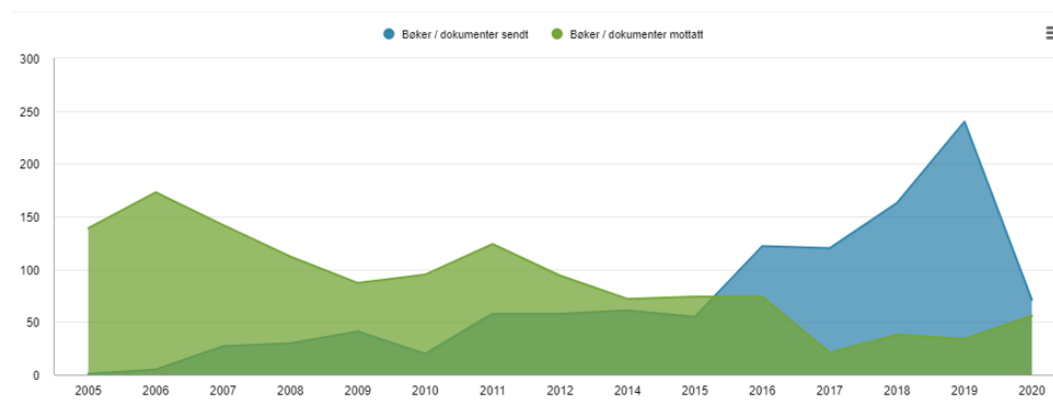
- 2005 var det stort sett bare storbybibliotekene som sendte dokumenter fra seg, de andre bibliotekene var hovedsakelig mottakere.
- Selv om storbybibliotekene fortsatt er nettoyttere i 2019 ser vi at fjernlånet er en dugnad.
- Det er fortsatt stor variasjon i hvem som yter og hvem som nyter, men det er ikke lenger gitt at de største yter mest.

To kommuner som illustrerer dette, er storbybiblioteket Trondheim og den vesle kommunen Bokn i Rogaland:

Trondheim (180 000 innbyggere)

Bokn (800 innbyggere)

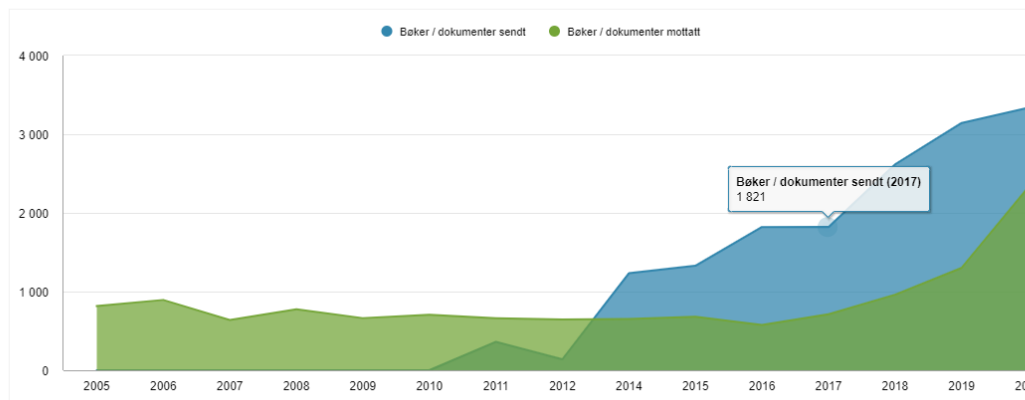

Mellomstore kommuner

- Det er de mellomstore kommunene vi ser den største endringen, spesielt i dokumenter sendt.
- De har gått fra å være netto nytere til å bli netto ytere i fjernlånssystemet.

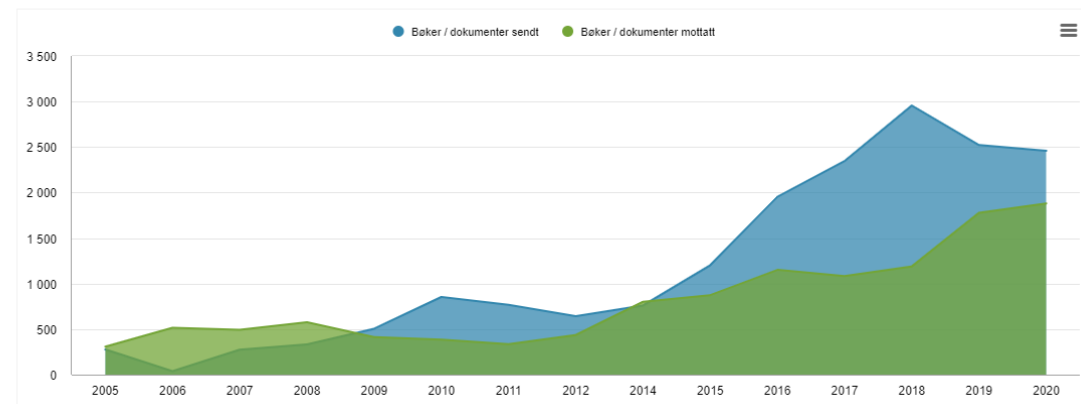
Sandnes 80 000 innbyggere

UTVIKLINGEN AV FJERNLÅN OVER TID

Karmøy (40 000 innbyggere)

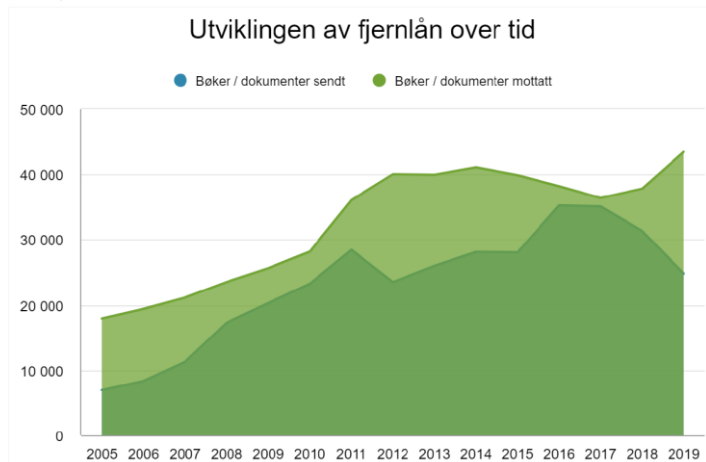
UTVIKLINGEN AV FJERNLÅN OVER TID

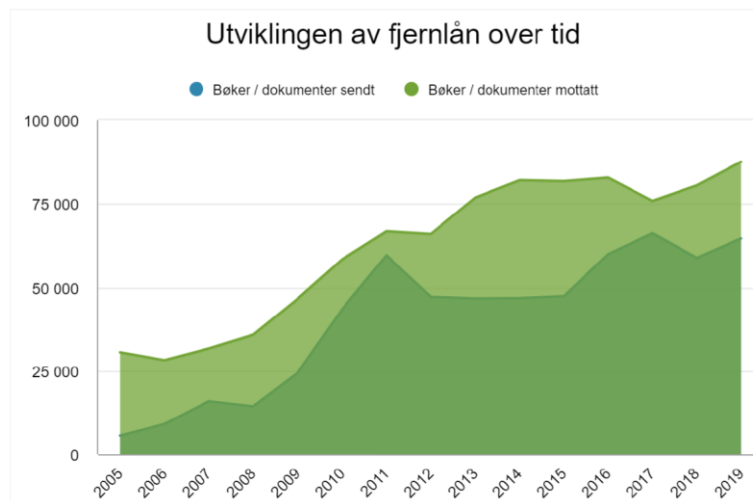
Regionene

På regionsnivå er utviklingen i samsvar med den nasjonale trenden.

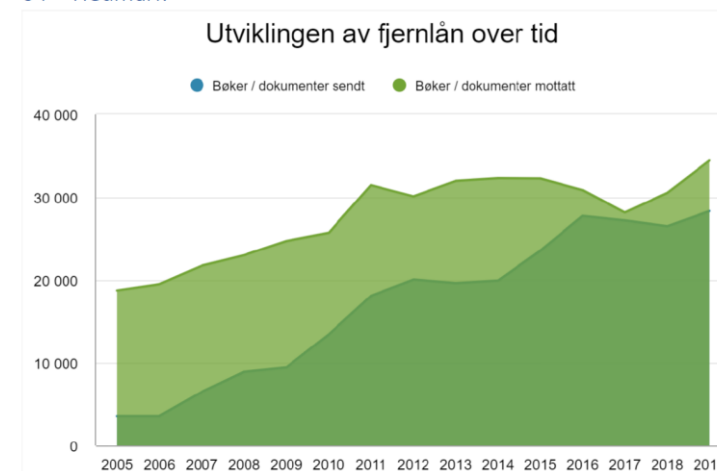
01 – Østfold

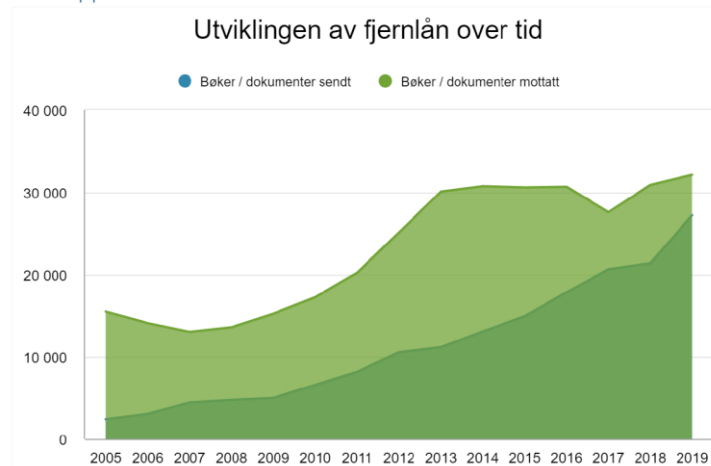
02 – Akershus

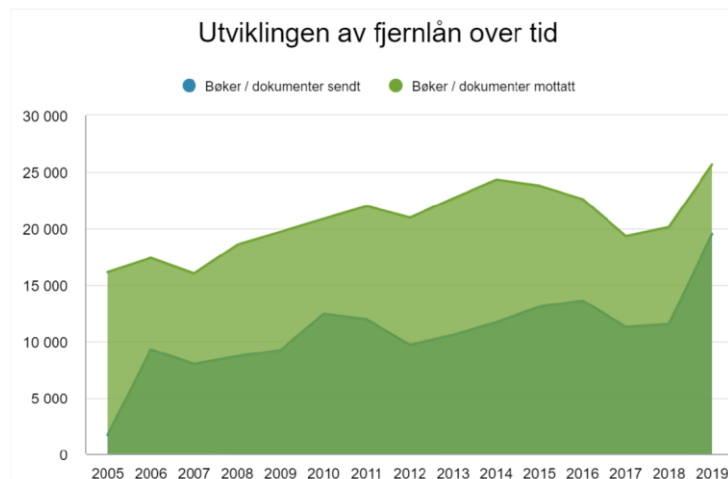
04 – Hedmark

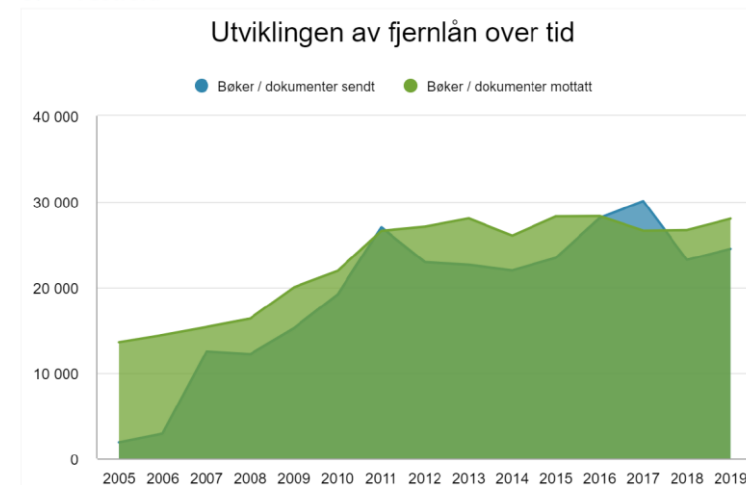
05 – Oppland

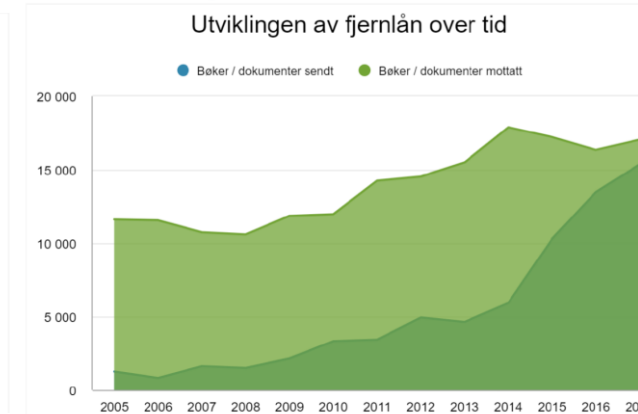
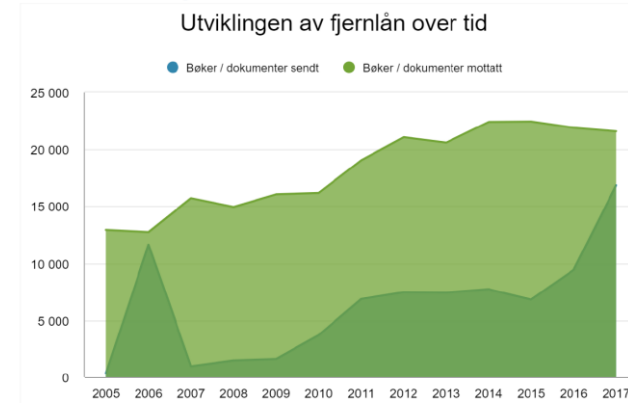
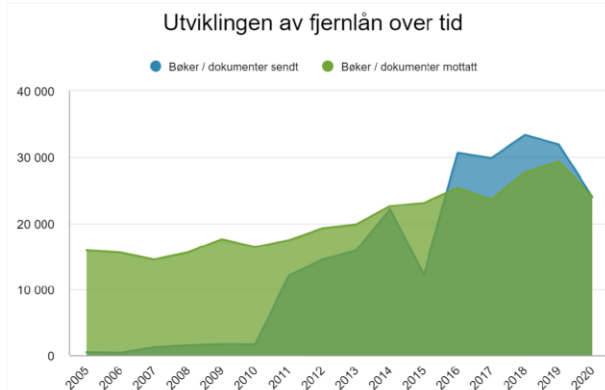
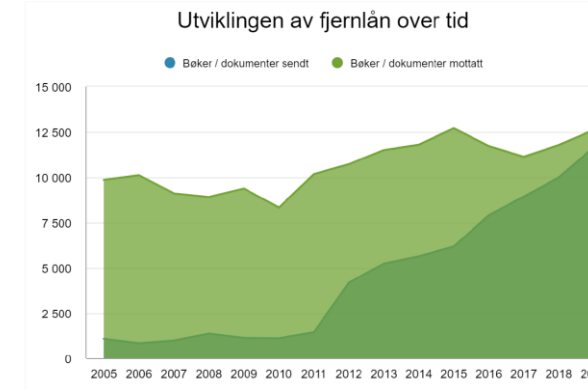
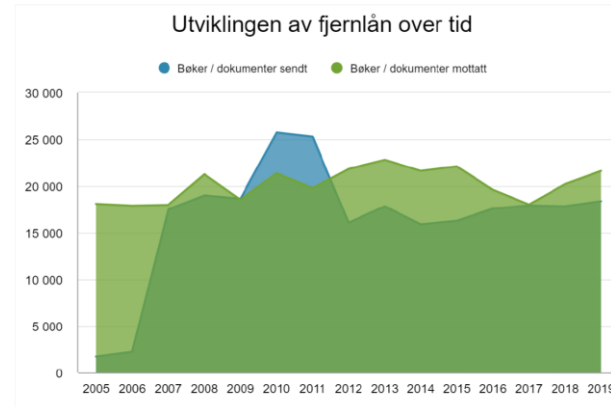
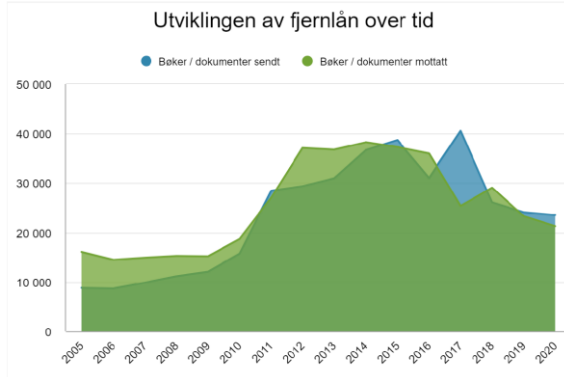
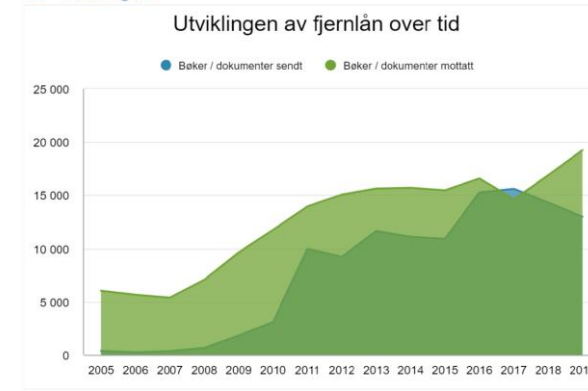
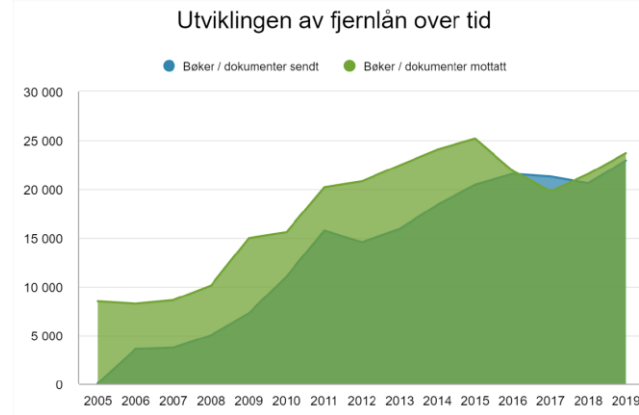
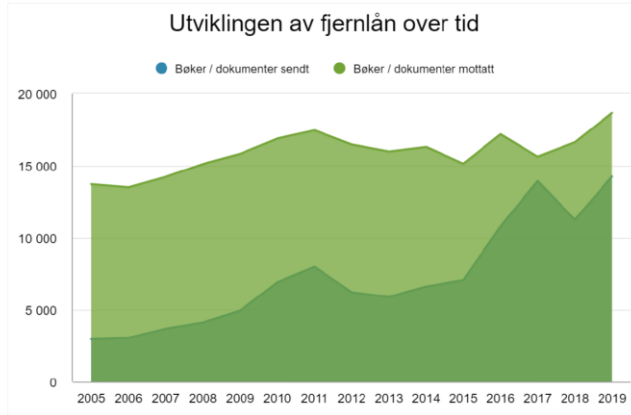

06 – Buskerud

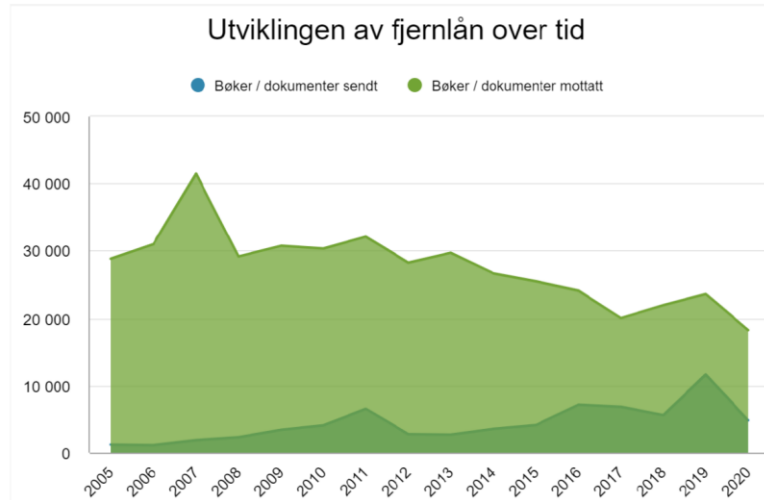
07 – Vestfold

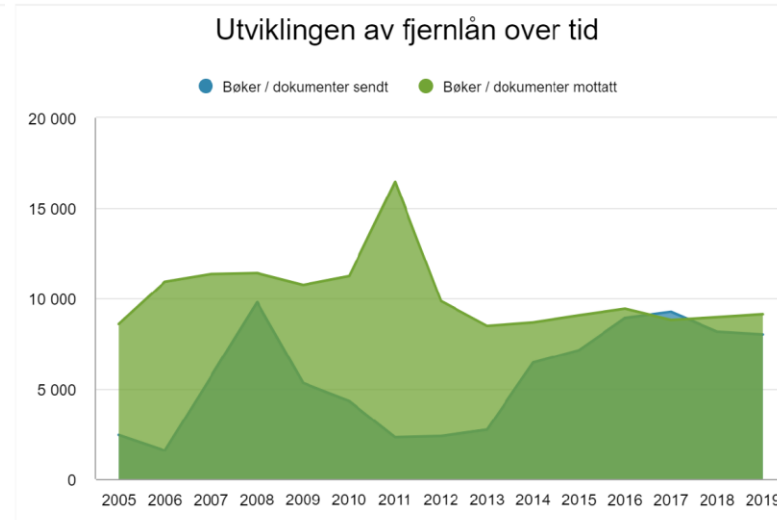

Unntak: Nord Norge

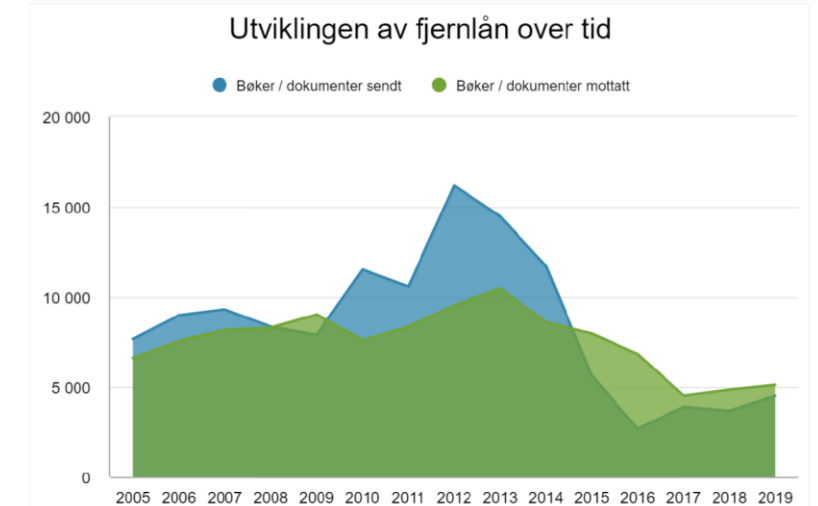
18 – Nordland

19 – Troms

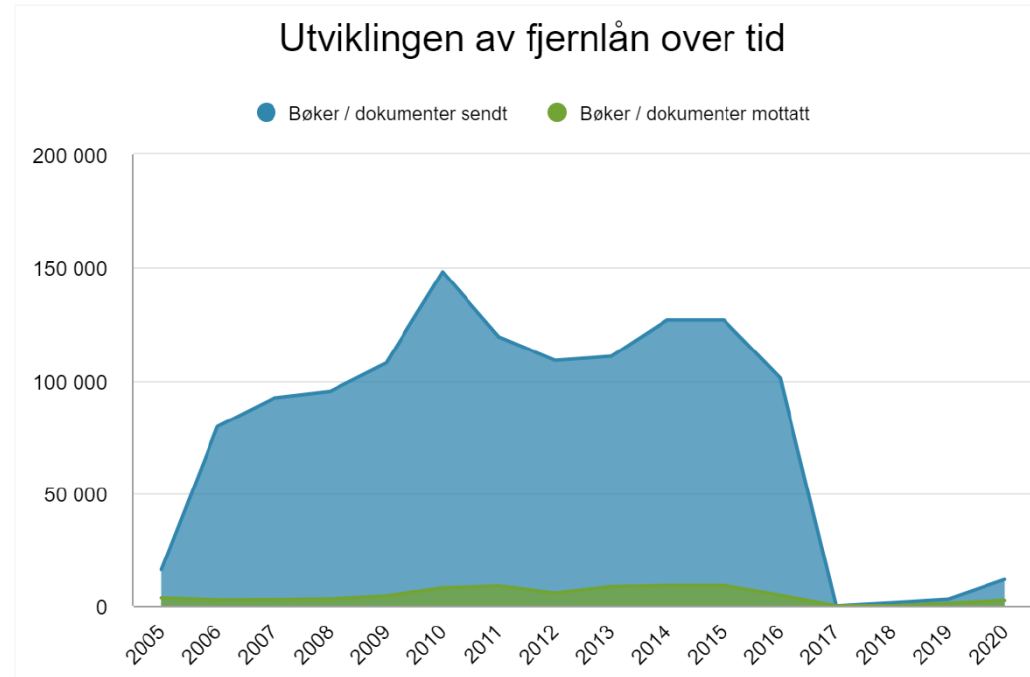
20 – Finnmark

Den atypiske utvikling i nord kan forklares med at de ikke har bibliotektransport.

Unntak 2: Oslo

03 – Oslo

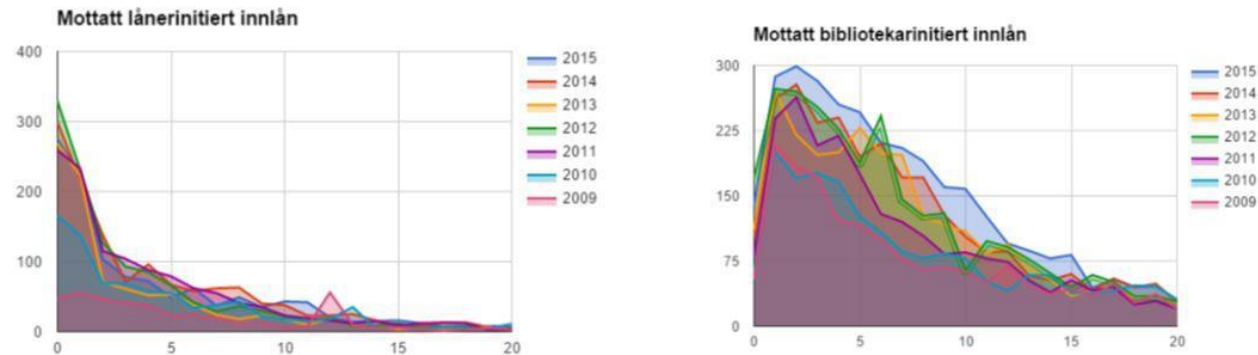
Utviklingen i Oslo kan forklares med

- Endringer i den digital infrastrukturen
- Bortfall av nasjonalt fjernlånsansvar
- Flytting av flerspråklig bibliotek til NB
- ...

Lånerinitiert fjernlån

Nedenfor er en graf som viser mottatte lånerinitierte fjernlån og mottatte bibliotekinitierte fjernlån ved Tønsberg og Færder bibliotek. Y-aksen viser antall fjernlån og X-aksen viser alder (i år) på det fjernlånte materialet.

Alder på medier lånt inn via Norgeslån eller skranke

- Grafen viser at lånere i perioden 2009 – 2015 stort sett har bestilt de nyeste bøkene.
- Bibliotekarene er langt mer forbeholdne med å bestille nye titler, og bestiller mye mer variert.

Selvforsyningsgrad

Den gjennomsnittlig selvforsyningsgrad i folkebibliotekene har gått gradvis ned i perioden 2008 - 2020

- 2008 - Snitt 97,18% (424 av 429 bibliotek)
- 2009 - Snitt 96,74% (420 av 429 bibliotek)
- 2010 - Snitt 96,54% (419 av 429 bibliotek)
- 2011 - Snitt 95,73% (421 av 429 bibliotek)
- 2012 - Snitt 95,94% (418 av 428 bibliotek)
- 2013 - Snitt 95,76% (418 av 428 bibliotek)
- 2014 - Snitt 95,64% (417 av 427 bibliotek)
- 2015 - Snitt 95,53% (415 av 427 bibliotek)
- 2016 - Snitt 95,54% (422 av 427 bibliotek)
- 2017 - Snitt 95,79% (416 av 425 bibliotek)
- 2018 - Snitt 95,09% (408 av 421 bibliotek)
- 2019 - snitt 94,50% (408 av 421 bibliotek)
- 2020 - snitt 94,47% (343 av 355 bibliotek)

2019 - Snitt 94.91% (408 bibliotek av 421 bibliotek):

(3%) 13 bibliotek manglet tall til å si noe om selvforsyningsgrad

(8%) 35 bibliotek hadde under 90% selvforsyningsgrad

(58%) 244 bibliotek hadde 95% eller høyere selvforsyningsgrad

2020 - 94,47% (343 av 355 bibliotek):

(3%) 12 bibliotek manglet tall til å si noe om selvforsyningsgrad

(10%) 34 bibliotek hadde under 90% selvforsyningsgrad

(55%) 196 bibliotek hadde 95% eller høyere selvforsyningsgrad

En sannsynlig forklaring på denne endringen, er kassering. Undersøkelser i Tønsberg og Færder viser at massiv kassering øker omløpshastigheten på bøkene i biblioteket, mens selvforsyningsgraden går ned (ref Trygve Kikut)

Konklusjon

1. Vi kjenner omfanget av fjernlånstjenesten (ca 500 000 utlån i året, 4% av det totale utlånet), vi vet at det har økt markant de siste 10-15 årene.
2. Endringene i fjernlånet henger tett sammen med endringer i infrastruktur.
 - Bibliotektransport - gradvis innføring av lokale/regional transportordninger fra 2003-2004. I 2011 var hele landet minus Nord Norge dekket.
 - Norgeslån – 2008
 - Biblioteksøk – 2017
 - Kassering
3. Vi vet nesten ingenting om kvaliteten på fjernlånstjenesten: hvem bestiller fjernlån? Hva bestiller de? Hvorfor? Hvor lenge må de vente på bøkene?

06.01.2022

Hva trenger vi å vite for å kunne gjøre relevante kost/nytte-analyser av fjernlånet?

Hvor kommer bøkene fra, og hvor sendes de til? (spesielt trafikk mellom regionene)

For å belyse:

- Er fjernlånet (transportordningene) bærekraftig i et miljøperspektiv?
- Hvordan fungerer Biblioteksøk? Er trafikken optimalisert slik at vi unngår overdreven frakt av bøker?

Hvor lang tid er bøkene underveis?

For å belyse:

- Er fjernlånsordningen effektiv i dag?
- Hva betyr mangelen på bibliotektransport i de nordlige fylkene for tilgangen til fjernlån?

Hva er det som fjernlånes?

For å belyse:

- Er det behov for forpliktende retningslinjer for fjernlån?
- Er det behov for bedre samlingsutvikling/endret innkjøpspolitikk på kommunalt / fylkeskommunalt nivå? Erstatter fjernlånet egne innkjøp i en del kommuner?
- Er det hovedsakelig serielitteratur og krim eller annen litteratur bibliotekene bør ha i egen samling som bestilles? Er det nye eller gamle titler?
- Bør det stilles krav til bibliotekenes selvforsyningsgrad?
- Bestilles det mye pensumlitteratur i folkebibliotekene? Hvis svaret er ja, hvem bestilles det til, fjernstudenter eller privatister? Er dette en oppgave som heller bør ligge til vgs-bibliotekene?

Bibliotekene trenger et verktøy for å fange opp hva som lånes inn i egen kommune, slik at de kan tilpasse sine egne innkjøp.

For å svare på disse spørsmålene, trenger vi tall for relativt detaljerte kategorier (for eksempel genre, brukergrupper, ny/eldre).

Hva bestiller folk når de kan bestille selv (lånerinitiert fjernlån)?

For å belyse:

- Brukes fjernlån (egeninitiert) som alternativ til å stå på venteliste på eget bibliotek?
- Er det behov for bedre kontroll med lånerinitierte fjernlån?

I bibliotek.dk kan hvert bibliotek sette sine kriterier for når de ønsker at fjernlånsbestillinger skal sendes automatisk eller behandles manuelt. Se <http://danbib.dk/autfjern>

06.01.2022

Neste skritt

Hva kan vi få svar på via Biblioteksøk?

- Antall bestillinger i BibSøk økte markant fra 2020 til 2021, og utgjør ca 4/5 av det totale fjernlånet (med mindre det totale fjernlånet har økt tilsvarende – det får vi svar på i februar).

Type	2019	2020	2021	2022
Bestillinger	291,349	316,766	415,164	8,306

- Dette betyr at tall som vi tar ut fra BibSøk sannsynligvis gir et valid grunnlag for å evaluere fjernlånet mellom folkebibliotek.

Flere tall fra BibSøk på: <https://bibsok.no/cgi-bin/bibsokstat>

Aksjoner

Nasjonalbiblioteket:

- Fylkesbibliotekene (og andre) sliter med å få kontakt med BibliotekSystemer om BibSøk. Nasjonalbiblioteket har fått flere tilbakemeldinger om dette, og vil ta det opp med leverandøren for å finne en løsning.

Arbeidsgruppa for fjernlånsstatistikk

- Konkretisere og operasjonalisere spørsmålene vi vil ha svar på, og lage et grunnlag for en bestilling som NB kan gi til BibliotekSystemer
- Vurdere hvilke spørsmål vi ikke kan få svar på via BibSøk. Lage et forslag på hvordan vi kan få svar på disse og legge det fram for fylkesbiblioteksjefskollegiet

Fylkesbiblioteksjefskollegiet

- Drøfte behovet for forpliktende retningslinjer for fjernlån og krav til selvforsyningsgrad for bibliotek.
- Beslutte en eventuell oppfølging av spørsmål som ikke kan besvares ved hjelp av data fra BibSøk.

Navn **Britt Ellingsdalen**
Avdeling **Fylkesbiblioteket, seksjon allmenn kultur**
Epost **Britt.ellingsdalen@rogfk.no**
Telefon **950 679 79**